

Izmed naših sodobnih duhovnih tvorcev je glavni zastopnik te odprte, nezaključene smeri — Župančič. Zato je ta Goethejevega kova.

Kdo je več, Prešeren ali Župančič, tega vprašanja v svojem že navedenem eseju iz raznih nujnih razlogov nisem načel, niti ga nisem skušal rešiti; zato moram vsako drugačno razlago mojih besedi odkloniti. Po teh izvajanjih pa je to vprašanje tudi napačno postavljeno, kajti nam, Slovencem, sta obe opisani duhovni smeri nujno potrebni, tako Prešeren kakor Župančič. *Ivan Rozman.*

KNJIŽEVNA POROČILA

Srečko Kosovel: Izbrane pesmi. 1931. Tiskovna zadruga v Ljubljani. Uredil in uvod napisal Anton Ocvirk. 171 str. Oprema: Ing. arch. D. Serajnik. Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Oceniti moram knjigo, ki jo je treba vsem in posebno slovenski mladini toplo priporočati. Naše življenje ne sme biti žrtev knjižnega trga in njegovih ponudb. Vseh knjig ne moremo staviti v isto vrsto. K nekaterim nas priženeta že sam čas in iskanje užitka, druge nam odkrivajo nas. A nobena knjiga ne more biti bolj naša kot tiste, ki so delo dozorevajočega rodu.

Tiskovna zadruga je sprejela v založniški načrt tudi pesniško zbirko Srečka Kosovela. Obljubila je končno redakcijo pesnikove zapuščine. Delo je sprejel pesnik in kritik Anton Ocvirk.

Urednik je objavil kot prvi del knjige življenjepiso in literarno študijo, a na koncu Opombe. Druga polovica knjige obsega 80 Kosovelovih pesmi. Razlika med to knjigo in prvo zbirko, katero je že leta 1927. uredil pesnikov tovariš Alfonz Gspan, je tako velika, da popolnoma opravičuje novo izdajo. Ker je bilo splošno znano, da je 23letni avtor ob svojem odhodu zapustil veliko še neobjavljenih rokopisov in da so med temi najboljše njegove pesmi, smo knjigo nestrpno pričakovali. Vendar se je pri tej priložnosti dogodila večja neugodna senzacija. Urednik objavlja pripombo, da mnogih značilnih pesmi ni mogel sprejeti v zbirko, čeprav so bile večinoma že drugod objavljene. Gotovo je torej, da bi bila zbirka lahko popolnejša. Mogoče bi se dalo temu na kakšen način odpomoči. Toda knjiga je tu in kar je mogla, nam je prinesla.

Kljub temu, da vemo, katere pesmi urednik še šteje v to zbirko, njegova knjiga ni in ne more biti za Srečka Kosovela končna redakcija. Jaz mislim, da končna redakcija sploh ni bila in še ni mogoča, ker smo Srečku Kosovelu še veliko predaleč in časovno preblizu, da bi mu bili pravični. Kaj pa ve svet o tem življenju, ki je zašlo? Mladi rod je bil redkih besed. Vrhu tega pa se je potrudil to razdaljo utrditi tudi sam urednik zbirke.

Knjigo je zasnoval po naročilu res kot končno redakcijo. Izposodil si je literarno-zgodovinske metode; uvod deli v tri poglavja: Življenje, Osebnost in Delo; zbral je mnogo podatkov, preiskal pesnikovo zalogo rokopisov in tujih spisov o njem, čeprav mu niso veliko koristili, poskušal je opreti svoje sodbe in ocene na Kosovelove kulturno-filozofske spise, sestavke in drobce, primerjal njegovo liriko z ostalo, večinoma starejšo, domačo in tujo, raziskoval razne vplive na njegovo delo in končno uredil sprejete pesmi v močno celoto. Za svojo marljivost in kritičnost zasluži priznanje.

Z druge strani je svoje delo sproti podiral, tako da napravlja knjiga vtis razjedenega reljefa. Urednik in pesnik se bijeta, si stojita nasproti in sta si

tako tuja, da le pri nekaterih straneh ali celo le pri nekaterih stavkih življenjepisa razumemo, zakaj sta se sešla.

Prvi del uvoda se z lepim začetkom približa človeku in pesniku Srečku Kosovelu. Urednik nam posreduje doživetje silne tragedije, kakršna je življenje onega, ki opeva življenje in že sluti svojo prezgodnjo smrt.

Nenadoma, z ostrim stavkom se urednik obrne in položi med nas strokovno razdaljo.

Kosovelovi „Zapiski so prepolni načrtov za pesmi, črtice, povesti in drame...“ *„Vse te zasnove in misli pa ne bi najbrže nikoli našle popolne oblike, saj so prav v tej raztrganosti značilne za človeka in pesnika — Kosovela.“*¹

Onkraj je pesnik. Čitali bomo njegove pesmi; urednik pravi, da bodo te pesmi nedozorele, nedognane, impresionistične v slabem pomenu besede, da jih je pisal človek, ki ni našel miru in ni dozorel. Fragmentarnost, čustveno zelo razvita, toda razumsko nerazvita osebnost, vase zaprti mladenič, nezanimivo zunanje življenje, zmotna naziranja o življenju in svetu, ne preveč globoke misli o socialnem viru in cilju umetnosti. Večino teh elementarnih in neelementarnih točk našteva urednik z mirnim peresom, kot da pri Kosovelu že nič več nasprotnega ne pričakujemo in je izbiranje njegovih teoretičnih dognanj le še urednikova strokovna dolžnost. To dela Anton Ocvirk tako hladno, da niti ne opazi tega.

Kakšni vzroki so določali Ocvirku to stališče in končno obsodbo Srečka Kosovela? Da ga je sodil in obsodil, bomo čutili vsi. Prav tako pa bo vsakdo spoznal, da je že sam pojav knjige obsodbi nasproten, in sicer tembolj, v čim večji razdalji smo od prečitane študije in čim smo prečitali nekaj Kosovelovih pesmi. Ta občutek je celo tako močan, da pridemo do misli, koliko boljše bi bilo za knjigo, če bi je Ocvirkov uvod ne razkrajal in ne ubijal. Končni rezultat je nerazumljivo dejstvo, ironija: da je prav ta zbirka Kosovelovih pesmi kljub svoji nepopolnosti popolnoma zmagala. Pesmi, kakor jih je uredil Anton Ocvirk, tako močno odražajo pesnikovo osebnost in umetniško silo, da so razlage sploh nepotrebne. S tem je po mojem mnenju vprašanje o pesniku Srečku Kosovelu rešeno. Rešeno pa je tudi vprašanje o Ocvirkovi študiji.

Poskušal sem najti vzroke, ki so urednika motili pri pisanju pogrešene študije. Prva njegova napaka je bila že poskus, dati končno redakcijo. Včasih se zdi, da ga je ta vidik vrgel predaleč, da bi sploh še imel pravico, pisati pesnikov življenjepis in urediti njegovo delo. Vendar bi to njegovo stališče, na katerem se je poskusil s Srečkom Kosovelom kot literarni zgodovinar, ne smelo zatemniti ostalih dejstev, ne bi mu smelo ubiti previdnosti. Velika Ocvirkova neprevidnost se mi zdi n. pr. to, da je podlegel vtisu, ki ga je gotovo napravila nanj zapuščina kvantitativno. Kvantitativno velika zapuščina mladih književnikov lahko kvalitativno razočara, t. j.: ne more preslepiti pravičnega ocenjevalca, zmoti pa Antona Ocvirka. Tu se je nanj zvalila gora fragmentov in obsodil je Kosovela sploh — fragmentarnosti. Urednikova površnost je tukaj dosegla tako popolnost, kar le mogoče.

Povedati moram, da nisem želel niti pričakoval od Ocvirka takih prerokovanj. Po njegovi sodbi ne bi bil Srečko Kosovel ustvaril nič večjega kot

¹ Podčrtal pisec.

doslej, ker je bil obsojen k fragmentarnosti. To Ocvirkovo prepričanje je dokaz, da je bila prav za prav vsaka poznejša njegova beseda odveč. On ni mogel zapisati besede o pesniku Srečku Kosovelu. Pred njim je ostal samo literarno-zgodovinski predmet. In tu moramo reči, da je bil njegov trud nepotreben, ker je delo s te strani prepovršno ali pa — navadna potvorba resničnosti.

Prevelika modrost ali kaj je Ocvirka zavedla, da je zapisal stavek o nezanimivem Srečkovem zunanjem življenju. Sam bi se bil moral popraviti. Toda Anton Ocvirk gre mirno celo preko tega, kar je moral med vrstami sam omeniti. On ve prav dobro, da je živel Kosovel v svetovni vojni tik za fronto. Ve, kako je živel zadnja leta v Ljubljani. Ali je to nezanimivo? Ali smemo očitati pesniku socialno borbenost, kakor je to storil Ocvirk, ne da bi osvetlili njegov socialni problem in njegovo okolico?

Opravičila za take napake ne vidim. Ne vidim možnosti, napisati pravičen uvod in hoditi z vzvišeno ali celo pomilovalno kretnjo preko človekovega življenja. Takih uvodov so zmožni samo ljudje, ki so prepričani, da smemo in moremo deliti pesnika od človeka, umetnost od življenja. Njim pa niso potrebni življenjepisi. Kako se vrhu tega lahko zmotijo tudi v oceni literature, tudi za to je najboljši dokaz Ocvirk sam. Ogledamo si lahko kesneje to njegovo zaslugo.

Kakor je Ocvirk površno oplazil Kosovelovo zunanje življenje, tako na površju je ostal tudi pri oceni miselnega razvoja njegove osebnosti. Postavil je tezo, da Kosovelovo spoznanje sveta in posebno spoznanje kulture ni doseglo samostojnosti. A s čim to dokazuje?

Na straneh 39., 40., 45. in 46. citira stavke iz Srečkovih esejev, in sicer nekakšne bežne definicije. Povedati moram, da je takšne stvari Srečko pisal zmerom zelo pazljivo. Večkrat jih je prečital, marsikaj smo skupaj razpravljali. Ocvirk je vsemu temu kos. Vse mu je privzeto, *v času običajno in ne preveč globoko*. Pri tem niti ne prikriva, da so mu pomen in vrednost citiranih besedi deveta briga. Njegov cilj je dokaz za trditev o Kosovelovi miselni nedozorelosti. Ironija njegovih metod se mu tudi pri tem bridko maščuje. Obračati mora Srečkove definicije in mu podtikati okrnjene nazore, da jih potem lahko bñje in na njih dogradi stolp svojih tez. Da je takšno delo kaj enostavno, bo že res; ampak niti pri nas ni dovoljeno pisati takšnih odstavkov kakor bo naslednji in ki ga menda tolmači sebi v korist samo njegov avtor Anton Ocvirk.

Citiram najprej en Kosovelov odstavek, ki je v knjigi z omenjenim Ocvirkovim v stvarni zvezi. Str. 39.: „Življenje je postalo dinamično“, piše (Kosovel) v beležnici 1925. leta, „in prenese le giblivo filozofijo, a ta gibljiva filozofija se imenuje akcija. V vseh deželah Evrope se javlja po nihilistični negaciji ideja konstruktivne afirmacije življenja ... Ne javlja se več kot revolucionarna destruktivnost, marveč kot revolucionarna konstruktivnost v smislu etike kot največjega postulata človeške družbe.“

Tako piše Srečko Kosovel leta 1925. Tu je ključ za njegovo veliko in socialno globoko prodirajočo osebnost. Poglejmo, kaj mu odgovarja na to Anton Ocvirk!

Ta nadaljuje takoj nato: „... Iz tega pojmovanja življenja sledi nato popolnoma dosledno tudi etično pojmovanje umetnosti. Umetnost ni več — kakor nekateri katederski esteti mislijo — estetični problem,“ piše (Kosovel)

v istem dnevniku, „ampak estetični, etični, socialni, religiozni, revolucionarni, skratka življenjski problem.“ Prav s to v času običajno in ne preveč globoko opredelitvijo umetnosti se je Kosovel ognil njene prave globine, čeprav jo je drugje skušali dojeti. Kako neskladen, kako valujoče neumerjen je bil Kosovel v tem *etičnem in socialnem pojmovanju umetnosti*,¹ potrjuje mimo vsega tega neumerjenega načina mišljenja tudi, kako si je predstavljal revolucijo. Njegov pojem revolucije nima ničesar skupnega z materialističnim pojmovanjem, ampak se nagiba v *čuvstveno razumevanje* življenja. Vse kaže, da je Kosovel opazoval življenje *še z očmi idealističnega esteta in s čuvstvom socialnega boritelja*.¹ Prav določno trdi, da se začno etični in življenjski prevrati predvsem v umetnosti, „in mi smo toliko revolucionarji,“ pravi, „kolikor so bili Prešeren, Levstik, Cankar“. (Dnevnik 1925). Bistvo življenjske preosnove je Kosovel tedaj videl v duševni preosnovi človekovi, v njegovem notranjem etičnem prevratu.“

„Jasno je tedaj,“ — nadaljuje A. O. — „da se je Kosovel boril med dvema tečajema svojega nazora: med idealistično estetskim in etično socialnim pojmom umetnosti.“ (Str. 40.) — — — „Mlado kulturo ustvarjamo proletarci, kulturo človečanstva.“ Končna vsebina Kosovelovega nazora je naznačena v naslednjem načelnem stavku, ki kaže vso Kosovelovo preprostost, nedognanost in miselno razdvojenost. „Delo, to je naša etika,“ piše v dnevniku julija 1925. l., „umetnost je naša religija: religija največjih človeških lepot, gledana s perspektive duše, a naš cilj je socializem.“ (Str. 41.)

Ali naj še navajam? Mislim, da je dvoje strani iz Ocvirkove študije „Osebnost“ vsakomur dovolj. Ocvirk hiti še dalje, da bi dokazal o Kosovelu, kako je „nedosleden v svojem nazoru, nedograjen in še valujoče neumerjen“, ne more mu odpustiti nobene točke, ki količkaj diši po borbenosti, po problematiki in po resničnem življenju. Ne dovoli mu biti ne realist ne materialist in sploh nič, ker — Kosovel po Ocvirkovi tezi sploh ne sme misliti. Glavni Ocvirkov pogrešek pa je tu brez dvoma njegovo označevanje kulturnega vidika za zgolj „čuvstveno razumevanje življenja“.

In vendar je Kosovel mislil. Njegova problematika je bila problematika našega časa. Njegovi skromnosti moramo pripisati to, da ni prodajal globokih svojih spoznanj in ni delal ž njimi hrupa v širokem svetu. Posegal je tako globoko, da ga A. Ocvirk še pet let po njegovi smrti ne razume. Že v tem smislu je Ocvirkova študija torzo. Ne morem mu pa odpustiti, da je ohranil to motno razmerje s takó brutalno kretnjo, kakršno je pokazal prvič — že pred leti, ko je pisal o Kosovelu v „Slovenca“.

Z vsem tem bremenom obložen se Ocvirk približuje Srečku Kosovelu kot pesniku, da bi ga doumel. V urejanju pesmi slutimo za razvrstitvijo drugega človeka. To je tisti Anton Ocvirk, ki je kljub vsemu bližji Kosovelu, človek ob človeku in morda pesnik ob pesniku. Ocvirk ni zgrešil razvojne črte. Označil je z marsikatero strani pravilno Srečkovo liriko in tudi to mu lahko odpustimo, da je ni označil v celoti pravilno.

Kakor se v študiji kaže netoleranta in reakcionarca, tako tudi v oceni Kosovelove poezije ne more doumeti ne čuvstveno doživeti nastajajočih oblik, v katere se je prelivalo to življenje. To, kar zahteva in išče Anton Ocvirk, je nekaj popolnoma drugega in nekdo drugi, ne Srečko Kosovel. Usoda Ocvir-

¹ Podčrtal pisec.

kovega formalizma je njegovo okostenelo vztrajanje pri istem merilu za sodobno kot za klasično dosedanje liriko.

V čaščenju form sta si bila morda on in Srečko sorodna. Ampak njuni življenji si nista. In kakor priznava končno Ocvirk, da zrcalijo Kosovelove pesmi „vso široko razgibanost 22letnega Kosovela, — — vso njegovo osebnost, ki se je ustvarjalno najbolj izpovedala v pesmih“, tako moramo priznavati Kosovelu, da je bilo tudi njegovo oblikovno iskanje, kolikršno je bilo, popolnoma prirodno in pristno. Pozna se mu nekakšna reakcija in odpor proti zgolj formalističnemu modernizmu. Ta razvoj ustvarjanja in prirodno nastajanje novih oblik zahtevata globljega študija. Po mnogih znakih v evropski liriki zadnjih let moramo reči, da morda ta študij še ne bo dognal vse resnice. Glavno pa je, da doslej že poznamo dejstva, radi katerih se mora uveljaviti tudi v ocenitvah novi vidik: moderna lirika je z ekspresionizmom ovrgla temeljne dosedanje pojme o dozorelosti in popolnosti umetniškega ustvarjanja. Vsebina razbija forme. Vsebina je tok, v katerem se odloča enkrat za vselej o impresionističnem in ekspresionističnem ustvarjanju umetnikovem, vse ostalo so drobeci in kljub vsem ugibanjem samega Srečka Kosovela je vsa pesem pri njem en sam izraz edinstvenega, od zaslutene zgodnje smrti posvečenega, iz borbe iztrganega, ustvarjajočega življenja. Impresija mu ni odtlej nič več nego sredstvo.

Srečkove pesmi so po izrazu preproste, kot ugotavlja Ocvirk. Šele ko jih prečitamo vse, kolikor jih ima v tej zbirki, opazimo njegovo kulturo lastnega izraza pa tudi lasten sestav pesniških sredstev, ki v svoji harmoniji niso več skromna. Kosovel ume vtisniti najlepšo misel brez izražanja misli. Doseže ritem v prostem stihu, ki bi ga ne mogel zamenjati regularen stih. Doseže več z enim vokalom v „Bôrih“ kot more izraziti groze najboljši patos. Bila pa mu je prvo zvestoba izraza, radi katere se njegov sonet formalno ne more meriti s Ketetjem. Kosovel je bil poln borbe. Dosegel pa je v obliki Gradnika v nekaterih (Ona I itd.) sonetih.

Vsebinsko so te pesmi globoke in nežne. Nič ni v njih onih trdot, s katerimi se hrani njegova programatična pesem. Ocvirk je opisal tudi te vsaj nekoliko v dodatku. Eksperimenti novih oblik in novega izraza so še, imajo pa notranjo zvezo z najbolj miselnimi pesnitvami, naznačena je v njih ena razvojna smer. V isto smer se je razvijala Srečkova epika, dotlej po mojem mnenju — prepolna meditacije.

Razdelitev pesmi je v glavnem odvisna od tega in se strinja z oblikovnim razvojem. Pri Ocvirkovi ureditvi to ni dosledno izvedeno. Sprejel je mnogo pesmi, lahko bi jih bilo manj in namesto njih bi morale priti v zbirko na svoja mesta nekatere od štirinajstih — neizvoljenih.

Da je Balada na prvem mestu in na koncu Ocean, se mi zdi Ocvirkova kompozicija, vendar nimam ničesar proti takemu soustvarjanju. Prvi del zbirke, nekakšen kraški cikel, se mi zdi neenotno urejen in so v njem nekatere res samo impresivne sličice. Drugi del je v bistvu mogoče izraz boja in iskanja poslednjega smisla, tretji del mir spoznanja. Ocean pa je čisto samostojno delo in doslej nimamo pesnitve, ki bi mu jo lahko primerjali. Blokovi Dvanajst mi daje merilo za Srečkovo oblikovalno moč. S tem hočem priznati, da je ureditev njegove zapuščine jako težka.

O vplivih Bezruča, Nemcev in domačih lahko govorimo pri Kosovelovi liriki v tem smislu, da je bil zelo občutljiva umetniška narava, ki včasih ton

sprejme in ga obdrži, v celoti pa je občutljiv proti vsem tem enako in se vseh vplivov oprusti brez motnje. Zdi se mi, da se je v zadnjem času Srečko vsega osvobodil. Pesmi Večer pred zimo, Vihar, vihar, Ecce homo in pesnitev Ocean so v tej zbirki najmočnejše. Ni pa na tem mestu moja naloga, o tem razpravljati. Ne morem povedati, kako težko nam je to, da ni Srečko sam pravočasno uredil vsaj ene zbirke. Ako se ne motim, mi je rekel nekoč, da bi objavil v posebnem zvezku samo trideset svojih stvari. Na katere je mislil? Toliko pesmi je v zapuščini za pravo zbirko, ako jih odbiramo najstrože, da jo uvrstimo h Ketteju in Murnu.

Končna redakcija je po vsem tem, kar smo doslej vsi skupaj mogli povedati, res edino, kar more biti njemu pravično. Pa tudi življenjepisno študijo je treba šele napisati. Najti je treba ljubezni v spoštovanju tudi za tiste umetniške duše, ki so doživljale ves svet kot svoj lastni boj, in jim priznati pesniški idealizem. Priti bo moral nekdo s srečno roko in srčno zajeti v prostost širšega sveta, da bo dopolnil to, česar Anton Ocvirk s svojim nasilnim poskusom ni in najbrže nikdar ne bi bil mogel.

Ivo Grahor.

Knjižnica Mladinske matice. Letnik IV., 1931.

Naša mladinska književnost se je po vojni silno razbohotila: mladinskih knjig je na knjižnem trgu vsako leto več, številni mladinski časopisi lepo uspevajo in še celó dnevnikarji so uvedli redne tedenske mladinske priloge. To dejstvo je gotovo zelo razveseljivo, posebno še, ko beremo dan za dnem, da se povojna mladina ne zanima za nič drugega kot sport, kar pa gotovo vsaj pri ljudskošolski mladini pač ne bo resnično, ker bi se sicer mladinska književnost ne mogla tako razviti. Obžalovati moramo le, da naši književni organizatorji in pisatelji ne najdejo pravega načina, ki bi priklenil tudi našega srednješolca k slovenski knjigi.

Odločilne važnosti za razvoj slovenske mladinske književnosti pa seveda ni kvantiteta, temveč kvaliteta. V tem pogledu pa moramo, žal, ugotoviti, da ni bil razvoj vzporeden. Kljub ogromnemu številu tako zvanih mladinskih pisateljev, je med njimi zelo malo umetnikov, in večina mladinskih spisov še danes ne prenese še tako skromnega umetniškega kriterija. Naši mladinski pisatelji še vedno živijo v prepričanju, da je za mladinski spis glavna stvar vzgojna tendenca ali pa neka namišljena pravljica, ki se izraža v že do ogabnosti obrabljenih rekvizitih. Zato je dolžnost naše književne kritike in urednikov mladinskih časopisov, da brezobzirno očistijo mladinsko književnost neumetniške in laživzgojne navlake in skušajo tako tudi v mladinskem slovstvu doseči čim višjo umetniško stopnjo. Da je to mogoče, nam pričajo mladinski spisi Levstika, Župančiča in Ketteja, ki se odlikujejo po veliki umetniški vrednosti, kakor poznavanju otroške duše.

Odlične zasluge za razcvet naše mladinske književnosti si je brez dvoma pridobila Mladinska matica, katero je ustanovilo slovensko učiteljstvo v šolskem letu 1927./28. S spretno organizacijo in primernimi knjigami je pridobila Mladinska matica že prvo leto 12.000 članov in dosegla v četrtem letu obstoja ogromno število 28.000 članov. V teh štirih letih je poslala Mladinska matica med slovensko ljudskošolsko mladež 15 različnih knjig v skupno približno 300.000 izvodih. Mladinska matica je prvi dve leti izdajala le knjige, v tretjem letu pa je začela izdajati tudi svoj mladinski časopis „Naš rod“, ki ga je